RECENZII

N. IORGA, *Istoria românilor*, II, *Oamenii pământului (până la anul 1000)*, text stabilit, note, comentarii, postfață și *addenda* de ION IONIȚĂ, VIRGIL MIHĂILESCU-BÂRLIBA, VASILE CHIRICA, București, Editura Enciclopedică, 1992, 416 pagini.

Centrul academic și universitar ieșean și-a făcut o datorie din a repune în circuitul de valori operele marilor noștri istorici. Au văzut, deja, lumina tiparului trei volume din *Scrierile* lui Vasile Pârvan, două din sinteza istorică a lui A.D. Xenopol și încă trei – între care includem și pe cel asupra căruia vom stărui mai jos – din monumentala *Istorie* a românilor, subscrisă de Nicolae Iorga; toate poartă amprenta ținutei profesionale și a lucrului bine făcut.

Prin grija unor cercetători de la Institutul de Arheologie și Centrul de istorie și civilizație europeană a Filialei Iași a Academiei Române, a fost editat volumul al doilea din *Istoria românilor* a lui N. Iorga, lucrare proiectată a fi readusă în actualitate în zece tomuri, așa cum o realiza marele istoric însuși. Coordonatorii ediției – Gh. Buzatu și Victor Spinei – și-au asumat o sarcină dificilă, care, după aparițiile de până acum, are toate șansele de a fi îndeplinită cu cinste, de a fi o reușită. Paginile care formează volumul în discuție abordează așa-numitul "mileniu întunecat", respectiv acel interval de timp care se scurge între părăsirea Daciei de către Aurelian și apariția primelor mențiuni despre români ca etnos aparte în sud-estul Europei, în jurul anului 1000. Perioadă dificil de abordat, greu de definit, atât sub raport istoric (schimbările au fost rapide, fenomenele au luat adesea cadențe accelerate, elementele spectaculoase au prevalat în fața celor de stabilitate), cât și metodologic ("tăcerea" surselor, în anumite momente și pentru unele zone, e aproape exasperantă). Nicolae Iorga s-a străduit să depășească obstacolele amintite – fiecare pagină a lucrării e o mărturie în acest sens – prin analiza fenomenelor din regiunea Dunării Inferioare comparativ cu realități din alte spații, prin invocarea unor surse ce descriu situații similare, prin convocarea simultană a unor izvoare diverse, prin judecarea proceselor într-o perspectivă sud-est europeană, continentală chiar. Conducându-și astfel demersul, savantul a încercat să dea răspunsuri adecvate unor probleme foarte "fierbinți" la acea vreme – astăzi ele sunt la fel – precum existența romanității nord-dunărene, politica

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Imperiului oriental în regiunea Dunării de Jos, caracterul și consecințele marilor migrații în această parte a Europei, statutul populației romanice în "umbra" stăpânitorilor barbari și, mai ales, "formele de viață" specifice localnicilor, care le-au asigurat continuitatea etnică, lingvistică și spirituală a acestora. Soluțiile oferite de marele istoric nu și-au pierdut, în liniile lor generale, valabilitatea, chiar dacă îmbogățirea materialului documentar, în special cel arheologic, acumularea unor informații mai variate au putut nuanța unele opinii, le-au putut corija în anumite puncte. Este meritul îngrijitorilor ediției de a fi știut să pună în valoare moștenirea lui Iorga, paralel cu sublinierea noilor achiziții; din această perspectivă, notele suplimentare (uneori prea bogate, totuși!), comentariile, bibliografiile, hărțile, figurile și planșele care completează textul reprezintă un model de editare critică a unei lucrări istorice.

Nu este în intenția noastră de a prezenta întreaga ideatică a volumului – ea ar depăși mult spațiul rezervat unei simple prezentări; ne vom mărgini să evocăm liniile generale, pornind de la titulatura atât de sugestivă a "cărților" care structurează conținutul. După Nicolae Iorga, istoria spațiului carpato-dunărean de după retragerea aureliană decurge sub semnul indestructibil al "amintirii Imperiului" (cartea I). Este adevărat, statul roman trece "*printr-o îngrozitoare criză*" (p. 15, s.n.), dar el continuă să "farmece" și să "domine" "sufletește" pe barbarii "cari-l amenințau și-i prădau teritoriul" (p. 16). Imperiul rămâne singura autoritate politică, unica entitate statală, "*un model*, un îndreptariu" (p. 17, s.n.). Spre el vor privi și "provincialii" abandonați de Aurelian, întrucât multiple rațiuni – economice, politice, strategice – o impuneau (p. 19-28). Dacă viața istorică a acestora nu răzbate din paginile lucrărilor din epocă este pentru că – asemenea altor zone ale lumii mediteraneene – o accentuată pauperizare și ruralizare se instaurează în stânga fluviului (p. 21). Este vorba, așadar, despre "o *întoarcere la satul de unde se plecase*" (p. 78, s.n.), la o viață "populară" în care s-au plămădit elementele ce constituie specificul "creațiunii românești" (cartea a II-a): "acel creștinism al nostru, al nostru al tuturora, și pe un mal dunărean și pe celălalt, între Marea Neagră și Adriatică" (p. 81), răspândit nu doar ca o nouă religie, ci și ca o normă de conduită menită să asigure coeziunea romanității din dreapta și din stânga Dunării (p. 81-96); calitatea de *homo romanus* (p. 101-102); caracterul latin al limbii, născută din marea unitate lingvistică a "*întregului sud-est romanic*" (p. 104-125, s.n.); "grupările politice" simple, autonome, conservative însă ale specificului etnic (p. 218-137). Noua criză prin care a trecut imperiul la sfârșitul secolului al IV-lea și în prima jumătate a veacului următor, stăpânirea efemeră și zgomotoasă a hunilor, în fond "*un nou și mare factor de sinteză*" în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

spațiul extraimperial, n-au putut împiedica "ridicarea elementului latin" (p. 151-191) (cartea a III-a), care, sub "regimul «noului August»" Iustinian, își va afirma deplina identitate (cartea a IV-a, p. 205-333). Astfel, nu întâmplător, în jurul anului 1000, "românii din jos" apar ca etnos deplin constituit în această parte a continentului (cartea a V-a, p. 345-351).

Întregul demers întreprins de Nicolae Iorga, rezumat mai sus, e în întregime fermecător, în ciuda ariditătii unor pagini. Metoda comparativă, paralelismele atât de convingătoare (să amintim numai "călătoria" atât de îndepărtată pe tărâmuri europene pentru a surprinde similitudinile în organizarea lumii rurale nord-fluviale – p. 128-137), viziunea foarte largă, intuițiile surprinzător de exacte, constituie tot atâtea elemente ce clădesc edificiul științific al lui Nicolae Iorga. Desigur, cercetările recente au putut nuanța unele opinii (natura relațiilor româno-slave, evoluția unor lexeme românești etc. – notele comentariile și postfața editorilor le surprind cu atenție), dar scheletul construcției rămâne întreg. Să salutăm inițiativa cercetătorilor ieșeni și să ne bucurăm că sinteza lui Nicolae Iorga circulă din nou printre noi. În lipsa unui tratat de istorie a românilor elaborat sub egida celor mai înalte foruri, lucrarea lui Nicolae Iorga, adusă la zi prin străduințele atât de tenace ale specialiștilor ieșeni, reprezintă o adevărată necesitate.

NELU ZUGRAVU

LOUIS BRÉHIER, *Civilizația bizantină*, traducere din limba franceză: NICOLAE SPINCESCU, control traducere și note de subsol: ALEXANDRU MADGEARU, București, Ed. Științifică, 1994, 564 pag.

Civilizația bizantină face parte din marea trilogie *Le monde byzantine* realizată de Louis Bréhier – unul dintre cei mai mari istorici ai Bizanțului. Importanța traducerii ei în limba română abia dacă mai trbuie amintită. Într-o țară în care au existat bizantinologi de talia lui Nicolae Iorga, Gh. Brătianu, Nicolae Bănescu, traducători din istoriografia bizantină ca H. Mihăescu, V. Grecu, *istoria Bizanțului este slab cunoscută*; doar în mediul universitar ea este studiată mai profund, dar și aici se resimte o acută lipsă de material informativ. Mai mult, de la *Istoria vieții bizantine* a lui Nicolae Iorga, nici un alt istoric român nu s-a mai încumetat să scrie o istorie a Bizanțului, care să reflecte percepția românească a acestei strălucitoare și dense secvențe a istoriei europene; si aceasta se întâmplă într-un teritoriu care s-a definit ca profund îndatorat civilizației bizantine! Este, aceasta, neîndoielnic, un paradox al

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro